

Aldis Gedutis

Carlas Schmittas ir mokslo karų pateisinimas

Santrauka. *Mokslo filosofijoje ir sociologijoje pakankamai dažnai pastebimas politinio žodyno vartojimas. Moksle vykstantys procesai apibūdinami „konflikto“, „karo“, „revoliucijos“ ir kitais militaristiniais terminais. Šiame straipsnyje keliamas klausimas, ar politinių teorijų žodynas ir jų naudojami instrumentai galėtų prisidėti prie adekvatesnio socialiai nulemtų ir apspręstų moksle vykstančių procesų supratimo? Ieškant atsakymo į šį klausimą į pagalbą pasitelkiama Carlo Schmitto politinė teorija: politiškumo samprata, draugo-priešo perskyra, išimties ir karo sampratos. Šio teksto tikslas – peržiūrėti ir patikrinti, ar veikia, ir jei veikia, tai kaip veikia Schmitto idėjos svarstant socialinių ir humanitarinių mokslų filosofijos problemas bei klausimus.*

Pagrindiniai žodžiai: *Carl Schmitt, draugo-priešo perskyra, politiškumo samprata, Alan Sokal, Mokslo karai, socialinių ir humanitarinių mokslų filosofija ir metodologija.*

Keywords: *Carl Schmitt, concept of the political, friend-enemy distinction, Alan Sokal, Science Wars, philosophy and methodology of social sciences and humanities.*

Įvadas

Svarstydami metodologinius ir istorinius mokslo klausimus tyrinėtojai neretai vartoja retoriką, artimą politinei bei militaristinei:

pvz., mokslo revoliucijos¹, fakultetų konfliktas², pozityvizmo konfliktas³, mokslo karai⁴ ir pan. Tuo tarsi rodoma, kad mokslinis

¹ T. Kuhno vartojamas terminas, žr.: *Mokslo revoliucijų struktūra* (Vilnius: Pradai, 2003).

² Šioje vietoje nurodomas Kanto tekstas *Der Streit der Fakultäten*. Vokiečių kalboje žodis „Streit“ reiškia „ginčą“, „kivirčą“, „barnį“, „vaidą“, „susirėmimą“ ir „kovą“. Rusiškai pavadinimas išverstas „Спор факультетов“ (Кант И. 1964. *Сочинения в 6 томах*. Т. 4, Ч. 2. Москва: Мысль). Į anglų kalbą Kanto teksto pavadinimas verčiamas – *The Conflict of the Faculties* (New York: Arabis Books Inc., 1978). Atsižvelgus į originalo reikšmės, angliškas vertimas geriau nei rusiškas atspindi žodžio „Streit“ atspalvius. Taigi vokiškoje ir angliškoje versijoje pabrėžiamas konfliktinis fakultetų santykio pobūdis.

³ Adorno T.W. (ed.) 1978. *Der Positivismusstreit in der deutschen Soziologie*. 6. Aufl., Luchterhand, Darmstadt/Neuwied. Angliško leidimo pavadinime vokiškas žodis „Streit“ verčiamas žodžiu „dispute“: Adorno T.W. (ed.) 1976. *The Positivist Dispute in German Sociology*. London: Heinemann. Tačiau, įvertinus „dispute“ pobūdį bei analogiją su Kanto teksto pavadinimo vertimu, yra pagrindo manyti, kad turimi omenyje visų pirma konfliktiniai kritinės teorijos ir kritinio racionalizmo atstovų santykiai.

⁴ „Mokslo karų“ pavadinimas buvo minimas ir anksčiau, tačiau išpopuliarėjo tik pasirodžius specialiam amerikiečių žurnalo „Social Text“ 1996 m. numeriui, kuris taip ir buvo pavadintas – „Science Wars“.

diskursas turi tam tikrų analogijų su politiniu diskursu bei politiniu veiksmu. Šiame kontekste galima iškelti hipotetinį klausimą, ar tam tikrų politinių teorijų žodynas ir jų naudojami instrumentai galėtų padėti adekvačiai aprašyti bei paaiškinti socialiai nulemtus ar apspręstus moksle vykstančius procesus?

Vienas iš galimų patarėjų – Carlos Schmittas. Schmitto vardas dažniausiai siejamas su nauja suvereno samprata, išimties (kaip politinio veiksmo apibrėžties) pranašumo teigimu taisyklės atžvilgiu, draugo ir priešo perskyra, karo samprata, teisingo karo idėjos kritika, politinio konsenso ir liberalios demokratijos kritika. Šios Schmitto idėjos ir jų raktažodžiai turi atitikmenis Karlo Raimundo Popperio, Thomaso Kuhno, Paulo Feyerabendo ir kt. mokslo filosofų teorijose. Todėl tikėtina, jog dalis Schmitto idėjų galėtų būti pritaikytos siekiant aprašyti ir paaiškinti moksliniame diskurse vykstančius procesus, diskusijas ir aktualiausius ginčus. Toks požiūris yra naujas ir nelabai įprastas mokslotyroje, todėl ši tekstą derėtų traktuoti kaip bandomąjį ir/ar eksperimentinį. Šio teksto tikslas – peržiūrėti ir patikrinti, ar veikia, ir jei veikia, tai kaip veikia Schmitto idėjos svarstant socialinių mokslų filosofijos problemas bei klausimus.

Schmitto politikos samprata

Pagrindinis šaltiniai aiškinantis Schmitto politikos sampratą yra du jo tekstai: *Politikumo sąvoka* [Der Begriff des Politischen (1932)] (Schmitt 1996) ir *Politinė teologija* [Politische Theologie (1922)] (Schmitt 1985). Siekiant adekvatesnio Schmitto idėjų supra-

timo taip pat remtasi kritiniais šių autorių tekstais: George Schwab (1985), Tracy B. Strong (1996), William Rasch (2000), Gabriella Slomp (2006 ir 2007).

Geriau suprasti Schmitto politikos sampratą taip pat padės trumpas ekskursas į jo mokytojo – Maxo Weberio – socialinę filosofiją. Vienas iš svarbiausių šiuolaikinės kultūros faktorių, anot Weberio, yra neišsprendžiama vertybių kova, kurią galima laikyti išvirkščia racionalizacijos puse. Vertybių kova pasireiškia kaip atskirų veiklos formų ar skirtingų gyvenimo sričių nesuderinamumas, t.y. kiekviena iš jų grindžiama tam tikromis pamatinėmis vertybėmis, kurios atlieka tolesnės veiklos imperatyvų vaidmenį. „Politikoje tokia vertybė – valdžia, kapitalinėje ūkinėje veikloje – pelnas, religijoje – išganymas ir t.t. <...> Pamatinė socialinės filosofijos tiesa yra ta, kad skirtingų veiklos rūšių imperatyvai vieni kitiems prieštarauja. Teoriškai šie prieštaravimai neišsprendžiami“ (Norkus 1990; 63). Kadangi universalios vertybės negalimos, todėl veikiantieji individai dažniausiai privalo rinktis vieną iš kelių konfliktuojančių vertybių – išganyką arba pelną, žinias arba moralę ir t.t. Viena iš svarbiausių vertybėmis grindžiamų veiklos formų Weberiui yra politika. Politiką jis supranta kaip „siekimą turėti galios arba turėti įtakos dalinantis galią tiek tarp valstybių, tiek valstybės viduje tarp jos sujungtų žmonių grupių“ (Weber 1991; 28). Be to, vertėtų pridurti, kad politikos uždaviniai „išsprendžiami tik pasitelkiant prievartą“ (Weber 1991; 58 – 59).

Schmittas būdamas Weberio mokinys paremia pastarojo teigtą skirtingų vertybi-

nių sričių – tokių, kaip religija, etika, ekonomika, mokslas, politika ir kt. – atribojimo idėją. Todėl ir Schmitto formuluojama politikos samprata pernelyg nenutolsta nuo mokytojo. Visa Schmitto politinė teorija paremta „politikos autonomija, tarkim, atskiriant ją nuo moralės ir religijos, todėl priklauso nuo vėberiško vertybinių sferų atribojimo“ (Rasch 2000; 12). Schmittas, siekdamas apibrėžti politiškumą, ieško kategorijų, būdingų vien tik šiai sričiai. Lygiai kaip kitose srityse galioja tam tikros perskyros, pvz., moralėje – „gėrio“ ir „blogio“, estetikoje – „grožio“ ir „bjaurumo“, ekonomikoje – „pelno“ ir „nuostolio“, taip „specifiškai politinė perskyra, į kurią politiniai veiksmai ir motyvai gali būti redukuoti, yra perskyra tarp draugo ir priešo“ (Schmitt 1996; 26). Schmitto teigimu, šios perskyros prasmė ta, jog ji apibrėžia aukščiausią sujungimo arba atskyrimo, asociacijos ar disociacijos, intensyvumo laipsnį. Atsižvelgiant į skirtingas veiklos sritis ir jų specifines kriterijus, dera nurodyti, kad priešas neturi būti moraliai blogas ar estetiškai bjaurus, su juo net gali būti naudinga bendradarbiauti ekonomiškai. „Priešas atsistoja tame pačiame lygmenyje kaip ir aš. Dėl šios priežasties aš privalau eiti su juo į kontaktą, kad nustatyčiau savęs, savo paties ribų ir savo Geštalto matą“ (Slomp 2007; 207).

Weberis apibrėžia politiką kaip kovą dėl galios. Jei politika yra kova, tuomet neišvengiamai turi būti tie, su kuriais kovojama ir/ar varžomasi, t.y. priešai ar bent konkurentai. Vadinas, Schmitto politikos (draugo–priešo perskyra) apibūdinimas yra pakankamai vėberiškas. Jei politikoje svarbi galia, tuo-

met situacija, kurioje egzistuočių vienintelė ir absoliuti galia – neįmanoma. Galia privalo būti nukreipta į kažką. Taigi jei politikoje nebėra priešų, galios siekimas praranda prasmę, todėl pati politika tampa neįmanoma: „pasaulis, iš kurio visiškai pašalinta karo galimybė, taikus pasaulis, būtų pasaulis be draugo ir priešo perskyros, taigi pasaulis be politikos“ (Schmitt 1996; 35).

Raschas, interpretuodamas Schmitto politikos sampratą, nurodo, kad Schmitto teorijoje nėra vietos neutralumui. Neutralumas negalimas, nes „kilus konfliktui tarp dviejų suverenių darinių, kiti išsirikuoja kaip draugai arba priešai. Tas, kuris lieka neutralus, pasidaro negalimas trečiasis⁵, o ne bešališkas teisėjas, mat neutralumas savyje neturi galios pakilti į aukštesnį, „objektyvų“ ar „ne-politinį“ lygmenį. Jei kas nors sprendžia, tuomet jis dalyvauja, o jei dalyvauja, nebegali likti neutralus“ (Rasch 2000; 17). Todėl padidėja konflikto tikimybė, „kadan gi jokia trečia pozicija ar meta-suverenas, gebantys išspręsti ginčus, negalimi, konfliktas tampa funkciniu suvereniteto ekvivalentu, t.y. mechanizmu, kuriuo remiantis priimami sprendimai ekstremaliais ar išimtiniais atvejais“ (Rasch 2000; 18).

Raschas interpretuodamas Schmittą skiria dvi politikos sampratas – konsenso politiką ir disenso politiką. Konsenso politika apibūdinama kaip „universalios moralės istorinė sklaida ir taiki ekspansija“ (Rasch 2000; 10). Disenso politika pasižymi tuo, kad ji negalima be susipriešinimo, t.y. „individualūs konfliktai gali būti išspręsti, tačiau antagonizmas kaip galimų ateities konfliktų struktūra ir šaltinis niekuomet nesunaiki-

namas“ (ten pat). Iš to Raschas daro išvadą, jog Schmittui „politika egzistuoja todėl, kad neegzistuoja teisinga visuomenė“ (Rasch 2000; 11).

Visa tai reiškia, kad Schmittas yra tikrasis pliuralistas. Rascho manymu, egzistuoja dvi pliuralizmo formos: apsimestinis pliuralizmas: „pliuralizmas, tarnaujantis universaliai moralei (lydimai universalios ekonomikos)“. Tikrasis pliuralizmas: „pliuralizmas, kur nėra vienas varžovas negali būti moraliai pranašesnis už kitus (moraliai neutralus pliuralizmas, grindžiamas autonomiškais subjektais)“ (Rasch 2000; 15).

Siekdama rekonstruoti Schmitto politiško sampratą Slomp teigia, jog Schmittas skiria tris priešų rūšis: 1) konvencinį priešą; (2) realų, arba egzistencinį, priešą; 3) absoliutų priešą: „kare su absoliučiu priešu nėra jokių ribų: nei *jus publicum europaeum* apribojimų (suvaržančių konvencinį priešą), nei laiko ir erdvės apribojimų (varžančių realų priešą)“ (Slomp 2007; 203).

Analogiškai Slomp skiria tris šmitiškos draugystės rūšis: (1) žaidybinė draugystė yra ta, kurią individai formuoja liberaliose demokratijose: ji kyla iš individualistinės ideologijos tiek, kiek draugystė yra žaidimas tam, kuris gali teigti turįs tapatybę, nepriklausomą nuo grupės ar partijos; 2) egzistencinė, arba tikra draugystė (partizano draugas lokalizuotas laike ir erdvėje): ji niekuomet negali būti vien tik žaidimas; tai yra egzistencinis saitas tarp tų, kurie kovoja siekdami įtvirtinti savo politinę tapatybę; 3) abstrakti draugystė yra ta, kurią inspiruo-

ja „dogmatinės“ ideologijos“ (Slomp 2007; 206 – 207).

Ypatingo dėmesio verta Schmitto siūloma „teisingo karo“ kritika. Savo tekste *Politikos samprata* Schmittas, anot Slomp, mini bent penkias priežastis, dėl kurių teisingo karo idėja negali būti pateisinta. Pagal Schmittą, pusė, kuri teigia kariaujanti teisingą karą, 1) įteisina žudymą, 2) negerbia ir atmeta visas nustatytas kariovimo taisykles, 3) pateisina savo veiksmus apeliuodama į *justa causa*, 4) remdamasi *justa causa* atmeta *jus in bello*, galiausiai, 5) demonizuoja priešą (Slomp 2006). Kitaip tariant, teisingame kare visos priemonės yra leistinos ir pateisinamos.

Paskutinis Schmitto teorijos segmentas, reikalingas *mokslo karų* supratimui – suvereno ir išimties sampratos. Anot Schmitto, „suverenas yra tas, kuris sprendžia dėl išimties (taikymo)“ (Schmitt 1985; 5). Kiek vėliau Schmittas pabrėžia, kad suvereno apibrėžimas turi būti siejamas su ribiniu atveju, o ne su rutina, mat „politinio nutarimo (angl. *judgement*) – sprendimo (*decision*) – imamasi būtent tuo metu, kai „žinojimas“ patiria nesėkmę“ (Rasch 2000; 9).

Schmitto teigimu, „sprendimas dėl išimties yra sprendimas tikrąja to žodžio prasme. Kadangi bendroji norma <...> niekuomet negali apimti totalinės išimties, taigi sprendimas, kad reali išimtis egzistuoja, negali būti išvestas iš tos normos“ (Schmitt 1985; 6). Todėl „išimtis yra įdomesnė už taisyklę. Taisyklė neįrodo nieko; išimtis įrodo viską: ji patvirtina ne tik taisyklę, bet ir jos egzis-

⁵ Čia turimas omenyje loginis *negalimo trečiojo dėsni*s (Law of Excluded Middle).

tavimą, kuris kyla tik iš išimties. Išimtyje realaus gyvenimo jėga prasilausia pro kiautą mechanizmo, kuris dėl pasikartojimo tapo neveiksmingas“ (Schmitt 1985; 15). Tokiu būdu „suverenas gali priimti politinį sprendimą, kuris (laikina) suspenduotų normalią politinę veiklą tam, kad išsaugotų pačią politiką“ (Rasch 2000; 9).

Pristatydamas politinės teologijos idėją Schwabas pateikia Schmitto politinės teorijos santrauką:

„Turėdama politikos monopolį valstybė yra vienintelis darinys, galintis atskirti draugą nuo priešo, ir tokiu būdu reikalauti iš savo piliečių pasirengimo mirti. Šis savo fizinės gyvybės pareikalavimas iš savo narių skiria valstybę nuo ir iškelia ją virš visų kitų organizacijų ir asociacijų. Tam, kad būtų palaikoma tvarka, taika ir stabilumas, teisiškai įsteigta suvereni valdžia palaikoma ginkluotųjų pajėgų ir biurokratijos, veikiančių pagal šios valdžios taisykles“ (Schwab 1985; xxiv).

Mokslo karai

Mokslo karų istorinės prielaidos – tai nuolat atsinaujinantys ginčai bei diskusijos apie tikslųjų ir gamtos mokslų autoritetą bei galimą įtaką kitoms disciplinoms. Moderniosios filosofijos pradininkai René Descartes'as ir Francis Baconas traktavo tiksluosius ir gamtos mokslus kaip tam tikrą idealą, į kurį filosofija turėtų orientuotis. Ypač jei filosofija pretenduoja būti efektyvi disciplina, galinti pasiekti apibrėžtų rezultatų. Tačiau, žiūrint formaliai ir instituciškai, didelio skirtumo tarp filosofijos ir, tarkim, matematikos ar fizikos nesimato net iki XIX amžiaus. Tarkim, Kantas per savo ilgą universitetinę karjerą dėstė astronomiją, fiziką, fizinę geografiją ir pan. Negana to, XVIII a.

pabaigoje universitetuose vis dar tėra tik keturi fakultetai – Teologijos, Teisės, Medicinos ir Filosofijos. Pastarasis fakultetas greta filosofinių disciplinų taip pat įtraukia visa tai, kas dabar būtų vadinama tiksliaisiais ir gamtos mokslais. 1798 metais išleistame *Der Streit der Fakultäten* Kantas nurodo, kad Filosofijos fakultetas sudarytas iš dviejų skyrių, apimančių po 4 disciplinas:

1. Istorinio pažinimo skyrius:

- Istorija;
- Geografija;
- Kalbotyra;
- Humanistika, kurią pateikia gamtotyra, besiremianti empirinėmis žiniomis.

2. Pažinimo grynuoju protu skyrius:

- Grynoji matematika;
- Grynoji filosofija;
- Gamtos metafizika;
- Dorovės metafizika.

XIX a. įvyksta skilimas Filosofijos fakultete, po kurio ima rasti trys skirtingų mokslų kryptys – gamtos mokslai, socialiniai mokslai ir humanitariniai mokslai. Nepaisant trinarės struktūros, mokslo kariai linkę arba į monizmą, arba į dualizmą. Monistai orientuoti į unifikuotą mokslą, todėl jie ieško bendro vardiklio, galinčio apjungti visas mokslines disciplinas. Jų idealai: viena tiesa, vienas metodas, vienas racionalumas, vienas moksliskumo kriterijus. Tą galima pailiustruoti keliais pavyzdžiais. Auguste'as Comte'as naują discipliną vadina socialine fizika (sociologija), aiškiai duodamas suprasti, kad sociologija turėtų mokytis ir perimti patirtį iš fizikos. Beje, Comte'o mokslų klasifikacijoje minimos tik šios dis-

ciplinos – matematika, astronomija, fizika, chemija, biologija ir sociologija (socialinė fizika). Nepaisant disciplininių skirtumų, sociologija gali naudotis visų šių disciplinų metodais. Johnas Stuartas Millis buvo įsitikinęs, kad kiekvienas mokslas privalo remtis vieninteliu produktyviu metodu – indukcija. Labiausiai domėjęsis socialiniais mokslais Vienos ratelio narys Otto Neurathas bandė parodyti, kad vienintelis būdas pažinti visuomenę – fizikalistinė sociologija, sukonstruota pagal nomologinį gamtos mokslų modelį. Visa kita mokslu, griežtąja prasme, negali būti laikoma. Taigi monistai suteikia teisę vadintis mokslu tik toms disciplinoms, kurios atitinka gamtamokslinius moksliskumo kriterijus.

Dualistai bando parodyti, kad iš esmės tėra tik dvi, aiškiai viena nuo kitos atribotos, mokslų rūšys. Wilhelmas Dilthey'us išskiria *Naturwissenschaften*, arba gamtos mokslus, ir *Geisteswissenschaften*, arba dvasios mokslus. Pirmieji siekia paaiškinti, antrieji siekia suprasti. Matome, kad socialiniams mokslams šioje scheme neieka nei išskirtinumo, nei vietos. Jei socialiniai mokslai orientuoti į aiškinimą, tuomet jie tampa gamtos mokslų dalimi, jei į supratimą, tuomet jie priskirtini dvasios mokslams, *tertium non datur*. Charlesas Peirce'as Snow grįžta prie šios perskyros tuomet, kai bando pagerinti ne itin gerą gamtos mokslų įvaizdį, anot jo, sukurtą oponentų. Snow nurodo, kad egzistuoja dvi, lyg ir nesusisiekiančios, „kultūros“ – gamtamokslinė ir humanistinė. Nežiūrint efektyvumo ir pasiektų rezultatų, gamtamokslinė kultūra visuomenėje vertinama prasčiau už humanitarinę. Todėl reiktų at-

statyti teisingumą ir susigrąžinti prarastas gamtamokslio pozicijas. Dualistų teigimu, socialiniai mokslai neturi savo specifinės metodologijos, todėl jie patys privalo rinktis arba humanitarų, arba gamtotyrininkų pusę, priešingu atveju, jie paprasčiausiai bus priskirti kuriai nors krypčiai.

Taigi mokslo karus išprovokuoja arba monizmas, siekiantis redukuoti socialinių mokslų metodus į gamtamokslinius metodus, arba gynybinę poziciją užsiėmęs dualizmas, teigiantis humanitarinių ir socialinių mokslų nepilnavertiškumą (palyginti su gamtos ir tiksliaisiais mokslais).

Angliškai kalbančiame pasaulyje 9-ojo dešimtmečio pabaigoje atsinaujino trintis ir ginčai tarp gamtos mokslų ir socialinių-humanitarinių mokslų atstovų. Ryškiausias susiskaldymas, paveiktas iki tol vis kaistančios atmosferos, siejamas su amerikiečių fiziko Alano Sokalo vardu. Sokalo nepasitenkinimą sukėlė istorikai, filosofai ir sociologai, kurie bandė kritikuoti gamtamokslį kaip apspręstą ne racionalių argumentų, bet įvairių sociopolitinių ar ekonominių faktorių. Tam buvo naudojamos postmodernistinės, socialinio konstruktyvizmo, reliatyvizmo, kritinės teorijos ir kt. prieigos. Taigi 1996 m. Sokalas, suabejojęs socialinių ir humanitarinių mokslų akademinių standartų griežtumu ir tikslumu, atliko, jo žodžiais tariant, eksperimentą. Jis parašė straipsnį „Transgressing the Boundaries: Towards the Hermeneutics of Quantum Gravity“, prifarširuotą akivaizdžių nesąmonių, kurio žargonas ir retorika priminė nūdienos žemyninės filosofijos ir socialinio konstruktyvizmo žodyną bei teiginius. Nepaisant straipsnio absurdiškumo,

vienas žinomiausių socialinių mokslų žurnalų „Social Text“ šį straipsnį išspausdino. Anot Sokalo, pats faktas, kad absurdiškas straipsnis galėjo pasirodyti autoritetingame žurnale, demaskuoja socialinius ir humanitarinius mokslus, ir akivaizdžiai parodo jų antrarūšiškumą ir pseudo-moksliškumą (ypač lyginant su gamtos ir tiksliaisiais mokslais). Šis Sokalo eksperimentas atgavino senas ir išprovokavo naujas diskusijas apie tai, ar galima taikyti tikslųjų ir gamtos mokslų kriterijus socialiniams-humanitariniams mokslams.

Šioje dalyje bus pateikti pagrindiniai abiejų „mokslo karuose“ dalyvaujančių pusių argumentai. Siekiant išvengti pernelyg didelio autorių bei jų citatų skaičiaus, taip pat mėginant pateikti kiek įmanoma išsamesnį argumentų sąrašą, svarbiausi teiginiai bus pateikti „koncentruotu“ pavidalu, t.y. be jokių nuorodų į šaltinius⁶.

Sokalo ir Co. argumentai prieš „Social Text“ redaktorius ir visus jų šalininkus socialiniuose ir humanitariniuose moksluose:

- Žemi socialinių ir humanitarinių disciplinų „moksliškumo“ standartai: humanitarai ir socialiniai mokslininkai neturi kriterijų, leidžiančių atskirti mokslinį tekstą nuo pseudo-mokslinio, dėl ko neretai šių disciplinų leidiniuose spausdinami įvairūs šarlatanai.
- Socialinių ir humanitarinių mokslų

atstovų yra nekompetentingi: nesuprasdami fizikos specifikos ryžtasi kritikuoti šį mokslą.

- Šių disciplinų žurnalų redaktoriai negerbia autorių ir kolegų: atrankos kriterijų nebuvimas visus sulygina, nepriklausomai nuo to, ar tekstas mokslinis, ar pseudomokslinis.
- Apeliuodami į institucinę galią socialiniai ir humanitariniai mokslai siekia išvengti išorinės kritikos ir atsakomybės: bet koks bandymas kritikuoti šias disciplinas sulaukia atsako apie nesąžiningą konkurenciją bei šių disciplinų žlugdymą ar net „genocidą“.
- Socialinių ir humanitarinių mokslų atstovai diskredituoja kairiąsias idėjas, asocijuodami jas su iracionalizmu. Jei būdamas kairysis sieki išryškinti tai, kad mokslas (pagrindinis racionalumo gynėjas) remiasi iracionaliais faktoriais, vadinasi, skatini iracionalizmo populiarumą ir atveri kelią nemoksliškų idėjų bei teorijų įsigalėjimui. Tokiu būdu išduodami Švietimo idealai.
- Socialinis konstruktyvizmas tėra ekstravagantiška hipotezė, kuri neturi jokio realaus pagrindo, be to, socialinis konstruktyvizmas nepadaeda išspręsti aktualių praktinių problemų.
- Socialinių mokslų reliatyvizmas atveria kelią pseudo-mokslinėms pažiū-

⁶ Konkrečius autorius, jų pasisakymus ir reikiamą bibliografinę informaciją galima rasti:

Mokslo karų tinklapis: <http://members.tripod.com/ScienceWars/>;

Editors of *Lingua Franca* (eds.) 2000. *The Sokal Hoax: The Sham that Shook the Academy*. Lincoln and London: University of Nebraska Press;

Segestråle U. (ed.) 2000. *Beyond the Science Wars: The Missing Discourse about Science and Society*. New York: State University of New York Press.

roms: jei mokslas negali pretenduoti į vienintelę galimą tiesą, tai reiškia, kad viskas tinka, pvz., nebelieka jokių racionalių argumentų, tarkim, prieš kreacionizmo dėstymą mokyklose.

- „Social Text“ redaktoriai paveikti ideologijos: Sokalo tekstas jiems patiko todėl, kad jis atspindėjo jų politines pažiūras, todėl buvo nepaisoma akademinų tiesos, suprantamumo ir pan. standartų (panašu į Lysenko buržuazinio ir nacistų žydiško mokslo kritiką). Kitaip tariant, redaktoriai privalo vertinti ne autorių nuoširdumą, bet jo argumentus.

Sokalo oponentų argumentai:

- Sokalas suvokia ir interpretuoja protą, mokslą, tiesą ir logiką nekritiškai, t.y. kaip tam tikras duotybes. Jis nekelia klausimų apie jų prigimtį ir pamiršta tai, kad grynas aprašymas be teorijos neįmanomas.
- Sokalas apsiriboja vidine mokslo istorija, todėl ignoruoja socialinius mokslo aspektus ir faktorius. Sokalas tėra neistoriško fizikos dėstymo mokyklose ir universitetuose auka.
- Ne kasdien fizikas atsiunčia savo tekstą į socialinių ir humanitarinių mokslų žurnalą. Sokalo tekstas interpretuotas kaip sąžiningas fiziko bandymas patikrinti savo pažiūras. Jei autorius būtų buvęs humanitaras, jo tekstas būtų buvęs neaktualus ir pavėluotas. Redaktoriai straipsnį suvokė kaip fiziko geros valios apraišką.
- „Social Text“ kriterijai neprivalo atitikti mokslinio ir akademinio žurna-

lo kriterijų (ypač bandant populiarinti įvairias idėjas ir taip plėsti skaitytojų ratą), todėl Sokalo aktualumas pagrįstas tuo, kad autorius traktuotas kaip politinis sąjungininkas.

- Kaip autorius, Sokalas nebuvo linkęs bendradarbiauti. Redaktoriai prašė, tačiau Sokalas neperdarė straipsnio: redaktoriai norėjo sumažinti nuorodų ir filosofinių spekuliacijų kiekį.
- Sokalo straipsnis buvo išspausdintas kaip pavyzdys to, koku būdu mąsto kai kurie fizikai. Po tikrojo straipsnio pobūdžio atskleidimo paaiškėjo kaip fizikai neteisingai skaito socialinių teoretikų tekstus.
- Sokalo veiksmas reiškia *schizmą* kairiojoje akademijoje, kuria gali pasinaudoti politiniai oponentai ir galimi mokslinių tyrimų finansuotojai.
- Sokalas nesąmoningai bando atimti iš socialinių ir humanitarinių mokslų teisę tirti ir kritikuoti mokslą. Sokalas kaltina oponentus tuo, kad jie nesupranta fizikos, tačiau jo paties pozicija rodo, kad jis pats nelabai išmano paskutines filosofines diskusijas. Jo pozicija apibūdintina kaip „mokslas žino geriausiai“.
- Sokalas griauja akademinio pasitikėjimo pamatus, t.y. tik itin įtarūs asmenys Sokalo tekste galėjo įžiūrėti provokaciją.
- Visgi socialinis konstruktyvizmas yra veiksminga teorija, kuri padeda spręsti praktines visuomenės problemas, pvz., homofobijos, antifeminizmo ir kt. mažinimą.

- Fizikos istorijoje galima rasti daug pavyzdžių, rodančių, kad Sokalo mokslo samprata akivaizdžiai tendencinga ir vienmatė, t.y. net ir fizika neapsaugota nuo sukčiavimo, duomenų klastojimo, nesąžiningos argumentacijos ir amoralaus susidorojimo su oponentais. Kitaip tariant, fizika taip pat nėra „šventa“.

Nurodytuose šaltiniuose akivaizdžiai matosi, kad diskusija nesibaigė, o jos dalyviai nesugebėjo paveikti ir įtikinti oponentų. Mokslo karai tebevyksta ir vis dar yra aktualūs. 1) Diskusijos aktualumą liudija ir pats Sokalas, kuris aktyviai tebedalyvauja joje – paskutinis jo tekstas ta tema datuojamas 2009 m. gegužės mėn. Taip pat verta atkreipti dėmesį į 2) mokslo finansavimo aspektą: nors Sokalas neteigia, jog socialinių ir humanitarinių mokslų finansavimas turi būti sumažintas, tačiau jo argumentai gali būti panaudoti kaip pretekstas finansinei socialinių ir humanitarinių mokslų diskriminacijai. 3) Sokalas pademonstravo, kad ignoruojant išorinius kriterijus neįmanoma pilnai įvertinti socialinių ir humanitarinių mokslų kokybę ir aktualumą. 4) Sokalo pavyzdys parodė, kad kol kas nėra rastas (visus tenkinantis) kriterijų rinkinys, leidžiantis adekvačiai įvertinti socialinių ir humanitarinių mokslų kokybę.

Mokslo karai à la Schmitt

Anot Weberio, mokslinė veikla nedera su galios siekimu bei prievartos naudojimu. Schmittas nekalba apie mokslą, tačiau jei manysime, kad draugo–priešo perskyra yra politikos pagrindas, tuomet mokslui tai ne-

turėtų būti taikoma. Tačiau diskusijos apie socialinių ir humanitarinių mokslų pobūdį peržengė akademinę sritį, nes mokslo karai nebeįsitinka vien tik į metodologinio pobūdžio debatus. Klausimų apie kokybę, finansavimą, politines pažiūras, mokslo rezultatų taikymą ir kt. svarstymas persikelia į politinę sferą.

Mėginant susieti Schmitto teoriją ir mokslo karus, tenka atsakyti į du svarbius klausimus.

1. *Kaip pateisinti Schmitto pasirinkimą?* Schmitto *Realpolitik* interpretacija gali pasiūlyti gerokai veiksmingesnę alternatyvą standartiniam konsensuso siekimo reikalavimui. Įprasta manyti, kad dauguma mokslinių diskusijų gali būti išspręstos racionalios diskusijos ir konsensuso būdu. Tačiau toks požiūris nepaaiškina, kodėl mokslo karai taip ilgai trunka ir niekaip negali baigtis. Weberio ir Schmitto teigiama skirtingų vertybių kovos idėja gali pasiūlyti paaiškinimą – mokslo karuose ginčas peržengė mokslinės srities ribas ir persikėlė į politinę sferą. Dar vieną galimą Schmitto idėjų naudojimą pateisinantį argumentą siūlo sociologas Randallas Collinsas pabrėždamas konflikto svarbą intelektualiniame gyvenime:

„Intelektualinį gyvenimą centruoja konfliktas ir nesutarimas. Net šio teiginio neigimas iliustruoja jį. Tačiau tai nėra intelektinis karas visų prieš visus. Ne konfliktuojantys individai, o kelios kovojančios stovyklos yra intelektualios istorijos modelis. Intelektualinį konfliktą struktūrizuoja susitelkimas į kelias temas ir kelių frakcijų susivienijimas. Konfliktas yra intelektualinio gyvenimo energijos šaltinis ir pats save riboja“ (Collins 2000; 58).

2. *Ar ištis mokslo karai susiję su politika?* Akivaizdu, kad mokslo karų diskusijose

vyksta kova dėl galios ir jos pasiskirstymo. Šiame lauke galioja ne tik draugo-priešo perskyra, bet ir kiti Schmitto politikos sampratai būdingi kriterijai: išimtinis Sokalo provokacijos pobūdis, neutralumo negalimybė, karo „teisingumas“, grėsmė abiejų kariaujančių pusių rutinai ir įprastam gyvenimo būdai, mokslo paslaugos politikai, faktas, kad be politinio užnugario bei galimo įsikišimo mokslo karai nebūtų prasi-dėję ir t.t. Be to, kritikuodamas oponentus Sokalas naudoja politines sąvokas. Pvz., jis teigia, jog socialinio konstruktivizmo ar dekonstrukcijos prielaidomis grindžiami socialiniai mokslai diskredituoja akademinę kairę, t.y. išduoda Švietimo idealus ir atveria kelią iracionalizmui (kuris naudingas dešiniams). Kita vertus, „pridėtinė“ mokslo karų vertė nedviprasmiškai nurodo į politinį kontekstą – mokslinių disciplinų legitimacija, jų finansavimas, naujų studijų programų akreditacija bei vertinimas priklausomi nuo politinės valios ir argumentų.

Aiškiausia sąsaja tarp mokslo filosofų, istorikų ar sociologų ir Schmitto yra pastarojo išimties, kaip politinio veiksmo apibrėžties, samprata. Kuhnas (2003), Popperis (1970) ir Feyerabendas (1975) vartoja žodyną, artimą Schmittui. Interpretuodami mokslo istoriją ir mokslo plėtrą jie skirtingai suvokia, kas yra išimtis, o kas – taisyklė. Mokslo istorijoje Kuhnas mato aiškias išimtis – tai anomalijos, ir pastarųjų išprovokuotos mokslo revoliucijos. Jei revoliucija yra išimtis, o normalusis mokslas, vienijamas konkrečios paradigmos, taisyklė, tuomet Kuhno teorija visiškai atitinka Schmitto poziciją, jog išimtis svarbesnė už taisyklę. Norint adekvačiai

suprasti moksle vykstančius procesus, mokslo revoliucijos yra žymiai svarbesnis ir iškalbingesnis tyrimo objektas nei normaliojo mokslo rutina. Mokslo revoliucija negali būti paaiškinta egzistuojančiomis taisyklėmis, todėl nugali revoliucinga paradigma, kuri paaiškina visa tai, ką aiškina konkurentės, išsprendžia anomalijų sukeltą neapibrėžtumą ir pasiūlo naujas teorijas beiėjimus. Su tokia Kuhno pozicija akivaizdžiai nesutinka Popperis ir Feyerabendas. Popperio many-mu, normalusis mokslas – tai sustabarėjusi ir biurokratizuota rutina, kuri stabdo, ar net žlugdo, naujas idėjas bei mokslinį progresą. Jei Kuhnas mano, kad mokslo revoliucijos nėra dažnos, tai Popperis teigia, jog revoliucijos vyksta pastoviai, todėl mokslas yra nuolatini išimčių virtinė. Panašiai samprotauja ir Feyerabendas teigdamas, jog vienintelis metodologinis principas, gebantis paaiškinti moksle vykstančiu procesus, yra *anything goes*. Tai reiškia, kad išimtis tampa taisykle.

Kyla klausimas, ar mokslo filosofijos bei sociologijos požiūriu mokslo karai yra išimtis, ar taisyklė? Atsižvelgiant į tai, jog konfliktai nuolat atsinaujina, galima teigti, jog ši priešprieša yra veikiau taisyklė nei išimtis. Tačiau Sokalo provokacija – akivaizdi išimtis, mat ji ne tik buvo unikali, tačiau Sokalas, kaip ir dera išimčiai, panaudojo naują taktiką ir strategiją, demaskavo oponentus, suintensyvino diskusijas, apnuogino pažeidžiamas priešininkų pozicijas. Būtent todėl Sokalo veiksmas susilaukė tokio plataus atgarsio.

Kaip matėme politika negalima tuomet, kai aplink vieni priešai, taip pat politika negalima, kai aplink vieni draugai. Norint kal-

bėti apie politinį veiksma tenka kalbėti apie draugus, sąjungininkus ir priešus. Jei esama ir priešų, ir draugų, tuomet politika galima, t.y. priešų ir draugų buvimas yra būtina sąlyga politikos egzistavimui. Kadangi mokslo karuose susipriešinimas bei „susidraugavimas“ yra akivaizdūs, vadinasi, mokslo karų situacija atitinka minimalų reikalavimą, kurį Schmittas kelia politikai.

Anot Schmitto, kova ir mirties galimybė yra būtinos politikos egzistavimui (Strong 1996; xv). Savaime suprantama, kad mirties galimybė „mokslo karuose“ praktiškai nėra galima, tačiau „mokslo karai“ nurodo simbolinės mirties galimybę. Akademiniu požiūriu, simboline mirtimi laikytini šie aspektai: „velionis“ ignoruojamas, jo tekstai nespausdinami prestižiniuose mokslo žurnaluose, nutraukiamas (neparankių) tyrimų finansavimas, užkertamas kelias mokslinei bei akademiniai karjerai, jis atleidžiamas iš darbo, bergždžios darbo paieškos ir pan.

Susidaro įspūdis, kad mokslo karų ir panašių diskusijų dalyviai, bent jau viešai, deklaruoja siekią konsensuso ir, ko gero, nuoširdžiai tikisi, kad kita pusė priims jų argumentus ir pakeis ankstesnę nuomonę. Kokia prasmė aistringai veltis į diskusiją, jei *a priori* akivaizdu, kad oponento įtikinti nepavyks? Tačiau skaitant poleminius tekstus, ypač tęstines diskusijas (*straipsnis – straipsnio kritika – atsakymas į kritiką – atsakymas į kritikos kritiką ir t.t.*), neapleidžia nuojauta, kad oponentai ne tik nesusikalba tarpusavyje, bet net ir nesiekia to. Pvz., Sokalas nė kiek nepakeitė savo nuomonės, jis ir toliau tvirtina tą patį, ką teigė „Lingua Franca“ paskelbtime „Social Text“ redaktorių demas-

kavime. Sudaromas tik dialogo įspūdis, tačiau į konsensą orientuota diskusija nevyksta, t.y. nė viena pusė nedaro jokių nuolaidų ir toliau laikosi savo pradinės pozicijos.

Mokslo karuose gamtos-tikslieji mokslai įsiveržia ne į savo teritoriją. Juk socialiniai, politiniai ar ekonominiai žmogiškos, taip pat ir mokslinės, veiklos aspektai yra socialinių ir humanitarinių mokslų prioritetas. Griežtieji mokslai nieko neprarastų ignoruodami socialinių mokslų naudojamus argumentus prieš scientizmą bei sociopolitinę įtaką mokslui. Tačiau tai yra karas ir dėl viešosios nuomonės. Tokį karą reikia laimėti tam, kad būtų sustiprintos savo pozicijos, kad finansuotojams ir vertintojams nekiltų abejonių dėl šių disciplinų patikimumo ir efektyvumo. Sokalas vienu kirčiu siekia išspręsti problemą, bet ar tai suveikia?

Verta atkreipti dėmesį ir į Schmitto suformuluotą „teisingo karo“ kritiką. Prisiminus Sokalo inspiruotų diskusijų bergždumą, galima spėti, kad beveik visi mokslo karų dalyviai kariauja „teisingą karą“. Ne visi penki Schmitto argumentai gali būti pritaikyti „mokslo karams“, tačiau tų, kurie yra taikytini, visiškai pakanka bandant „demonstruoti“ konfliktuojančių pusių intencijas.

Anot Schmitto, teisingas karas, *pirmiausia*, demonizuoja priešą. Sokalas aiškindamas savo provokaciją aiškiai parodo, kokį pavojų mokslui kelia socialinių ir humanitarinių mokslų atstovai: jie diskredituoja kairiąsias idėjas (asocijuodami jas su iracionalizmu), išduoda Švietimo idealus, pasižymi visiška nekompetencija, spausdina ir kitaip palaiko šarlatanų ir jų idėjas, apeliuodami į institucinę galią siekia išvengti išorinės kritikos (ir

atskaitomybės), jų reliatyvizmas yra beginklis bandant atskirti teisingus ir prasmingus dalykus nuo nesąmonių (pvz., kreacionizmo dėstymas mokyklose). Tokio demonizavimo rezultatas galėtų būti itin skausmingas – joks sveiko proto finansuotojas neremtų tokiomis savybėmis pasižyminčių disciplinų. Maža to, Sokalas bando įteigti, jog socialinių ir humanitarinių disciplinų atstovai yra ne priešai, bet išdavikai. Jei priešą galima gerbti, tai išdaviko – tikrai ne. Panašiai elgiasi ir kita pusė. *Antra*, „teisingas karas“ suponuoja, kad priešas yra blogis, todėl tokiam kare galima negerbti ir nepaisyti nustatytų kariavimo taisyklių. Akademinei diskusija pasižymi šiomis savybėmis: tai pagarba oponentui, visiems suteikiama vieno da galimybė išsakyti argumentus ir kontrargumentus, konsenso siekimas, pasirengimas pripažinti savo klaidas ir oponento teisumą, geresnio argumento „prievara“ ir t.t. Tačiau Sokalas pateikdamas savo provokaciją visiškai nepaiso jokių akademinių taisyklių: jei priešas yra blogis, tuomet kare viskas leista. *Trečia*, nėra jokios visuotinai pripažįstamos tiesos ir teisingumo sampratos, kuri įgalintų teigti, kad karas turi *justa causa*. Tačiau tiek Sokalas, tiek jo oponentai elgiasi taip, tarsi tiesa, apibrėžianti *justa causa* būtų jų pusėje – oponentų teiginiai ignoruojami, nedaromos jokios nuolaidos, nuolat pabrėžiamas priešų neteisumas. *Ketvirta*, *jus in bello* galima tik tuomet, kai atsisakoma *justa causa*. O to nedaro nei vieni, nei kiti ginčyninkai. Analizuojant „mokslo karų“ diskusijas neįmanoma nustatyti, kokių taisyklių laikosi jų dalyviai, kas jose leistina, ir kas neleistina.

Slomp interpretuodama Schmitto idė-

jas, atkreipia dėmesį į tai, jog technologinis faktorius ženkliai prisideda prie absoliutaus priešiško teigimo: „tam, kad būtų pateisinti branduolinio ginklo gamyba ir turėjimas, jau nekalbant apie jo panaudojimą, būtina save įtikinti, kad priešas yra bevertis. Schmittas teigia, jog masinio naikinimo ginklai suponuoja absoliutaus ir beribio priešiško sampratą“ (Slomp 2007; 204).

Vienas pavyzdys, galintis pailiustruoti kai kuriuos teisingame kare naudojamus argumentus, puikiai atitinka Schmitto poziciją. Turimas omenyje Manheteno projektas, t.y. branduolinio ginklo sukūrimo ir ypač panaudojimo aplinkybės II pasauliniame kare. Prieš Hirosimos bombardavimą JAV politikai, kariškiai ir mokslininkai, dalyvavę Manheteno projekte, svarstė branduolinio ginklo panaudojimą prieš Japoniją. Projekto administratorius Jamesas B. Conantas pasisakė už atominės bombos numetimą ant Japonijos miesto(-ų). Conantas rėmėsi šiais argumentais: netobulame pasaulyje nuolat tenka susidurti su didesniu ar mažesniu blogiu, todėl dažnai, siekiant savo tikslų, tenka daryti nemalonius kompromisus. Visi karai yra nemoralūs, todėl kariaujant bet koks veiksmas yra vienodai leistinas ar neleistinas, vienodai pateisinamas ar nepateisinamas. Taigi ir branduolinio ginklo panaudojimas nėra nei geresnis, nei blogesnis už kitų ginklų taikymą (Hershberg 1993; 228). Nėgana to, karą reikia kuo greičiau užbaigti, nes karas valstybei nenaudingas finansiškai, taip pat būtina išsaugoti kiek įmanoma daugiau amerikiečių kareivių gyvybių. Taip pat vertas dėmesio ir tas aspektas, kad nepanaudojus bombos nebus įmanoma įtikinti skeptikus,

draugus ir priešus išskirtine savo galia. Tokiu būdu branduolinio ginklo panaudojimas taps raktu į taiką. Nori taikos, pribaik priešą? Taika bet kokiomis priemonėmis – primena teisingo karo bruožus. Perkeltine prasme Sokalo provokaciją galima prilyginti branduolinio ginklo panaudojimui, kurio tikslas – kuo greičiau pribaugti neteisų priešininką.

Slomp (2006; 444) teigia, jog Schmitto teorija gali pateisinti karą tik tuomet, kai iškyla grėsmė žmonių gyvenimo būdai. Todėl galima daryti prielaidą, kad, tikslųjų ir gamtos mokslų atstovų požiūriu, filosofinė ir sociologinė mokslinės veiklos, kaip sociopolitiškai angažuotos bei paveiktos, kritika kelia grėsmę įprastam mokslininkų gyvenimo būdai ar net pačiai tokios veiklos egzistencijai, t.y. jei mokslas ieško ne tiesos, bet tėra tik socialinių įtakų ir faktorių reprezentacija, tuomet juo nebegalima pasitikėti, taigi galima išvis neberemti ar bent sumažinti finansavimą. Vadinasi, žvelgiant iš Sokalo pozicijų, yra realus pagrindas pradėti karą. Paskelbtas karas, savo ruožtu, pradeda kelti grėsmę socialiniams ir humanitariniams mokslams: jei šios disciplinos negali tenkinti akademiškumo ir moksliškumo standartų, tuomet pačiam jų egzistavimui iškyla grėsmė.

Senojoje savo tinklapio versijoje (<http://www.physics.nyu.edu/faculty/sokal.html>) Sokalas ironiškai pavadino dalyvavimą mokslo karuose savo „antrąją karjerą“, kuri net neminima jo mokslinių interesų direktorijoje. Nepaisant to, per tryliką metų Mokslo karų tematika Sokalas parašė 18 straipsnių, dvi knygas (viena anglų kalba, kita prancūzų ir anglų kalbomis) bei dalyvavo 12 skirtingų žurnalų publikuotuose

diskusijose ir debatuose (rašė komentarus bei atsakymus kritikams). Taigi pabaigoje lieka dar vienas klausimas – kodėl Sokalas meta fiziką ir įsivelia į mokslo karus? Tam tikrą užuominą, galinčią paaiškinanti Sokalo veiksmus, galima rasti Alessandro Baricco svarstymuose apie egzistencinius išgyvenimus karo ir mirties akivaizdoje:

„Tūkstantmečiais karas buvo žmonėms ta aplinkybė, kurioje gyvenimo intensyvumas – grožis – spinduliavo visa savo galybe ir tikrumu. Tai buvo beveik vienintelė galimybė pakeisti savo likimą, atrasti savo pačių tiesą, pasiekti aukštą etinį suvokimą. Priešingai nei anemiškos gyvenimo emocijos ir vidutiniška kasdienė moralė, karas sujudindavo pasaulį ir blokdavo individus už įprastų sienų, ten, kur siela rasdavo savo vietą, kur pagaliau kiekvienas troškimas ir ieškojimas pasiekdavo savo prieplauką. Aš nekalbu apie tolimus barbarų laikus: dar ne taip seniai tokie rafinuoti intelektualai kaip Wittgensteinas ir Gadda atkakliai ieškojo pirmosios fronto linijos nežmoniškame kare, tikėdami, kad tik ten atras save. Jie tikrai nebuvo silpni, kultūros neturintys individai. Ir vis dėlto, kaip liudija jų dienoraščiai, jie vis dar gyveno tikėdami, kad ta kraštutinė patirtis – žiauri mirtino mūšio praktika – suteiks jiems tai, ko kasdienis gyvenimas negali išreikšti“ (Baricco 2008; 146–147).

Sokalas tikrai sugebėjo pakeisti savo likimą (atsidūrė priešakinėse mūšių linijose ir tapo neabejotinu vienos kariaujančios pusės lyderiu ir net simboliu), atrasti savo paties tiesą (tiesa, kuri skelbiama viešai ir aistringai ginama, dėl kurios aukojami įprasto gyvenimo rutina ir komfortas), pasiekti aukštą etinį suvokimą (kovojama su „šarlatanais“ socialiniuose ir humanitariniuose moksluose – iracionalistais, postmodernistais, socialiniais konstruktyvistais ir kt. – ginant Tiesą, racionalumą bei Švietimo idealus). Panašu,

kad ir Sokalo oponentai Mokslo karuose dalyvauja vedami analogiškų – likimo keitimo, savo tiesos paieškų bei aukštesnio etinio suvokimo – motyvų. Visą tai, savo ruožtu, visiškai atitinka Schmitto politikos bei politiško suvokimą.

Išvados

Mokslo karai, prasidėję kaip grynai metodologiniai ginčai, ilgainiui perauga į politinio pobūdžio susipriešinimą, todėl Schmitto politikos supratimas tampa tinkama ir pateisinama mokslo karų interpretavimo priemone. Naudojant Schmitto *draugo-priešo* perskyrą, teisingo karo kritiką bei išimties sampratą mokslo karai pasirodo visiškai kitoje šviesoje. Susipriešinimas tarp socialinių-humanitarinių ir gamtos-tikslųjų mokslų turi ne tik negatyvų pobūdį, jis taip

pat atlieka terapinę funkciją. Kitaip tariant, mokslo karai gali būti pateisinami todėl, kad 1) didėja mokslinių disciplinų reflektyvumas, t.y. joms nuolat tenka permąstyti savo tapatybę ir kritiškai užklausti savo prielaidas; 2) kadangi priešas nebūtinai yra blogis, tai susipriešinimas gali būti naudingas abiem konfliktuojančioms pusėms; 3) mokslo karuose oponentai vieni kitiems gali pasiūlyti kitokią perspektyvą, kurios dėl savo specifinio pobūdžio ir interesų stokojama: jei gamtos-tiksliesiems mokslams dažniausiai stinga socialinio ir istorinio konteksto išmanymo, tai socialinėms-humanitarinėms disciplinoms nepakanka efektyvaus savo problemų sprendimo modelių; 4) mokslo karų situacija taip pat suponuoja galimą sąjungą tarp konfliktuojančių pusių, ypač tuomet, kai mokslo (bendraja prasme) „priešu“ tampa verslas, religija ar politika.

LITERATŪRA

- Adorno, Theodor W. (ed.). 1976. *The Positivist Dispute in German Sociology*. London: Heinemann.
- Baricco, Alessandro. 2008. *Homeras, Iliada*. Vilnius: Tyto alba.
- Collins, Randall. 2000. "The Sociology of Philosophies: A Précis", *Philosophy of Social Sciences* 30 (2).
- Editors of Lingua Franca (eds.) 2000. *The Sokal Hoax: The Sham that Shook the Academy*. Lincoln and London: University of Nebraska Press.
- Feyerabend, Paul. 1975. *Against Method: Outline of an Anarchistic Theory of Knowledge*. London: NLB.
- Hershberg, James G. 1993. *James B. Conant: Harvard to Hiroshima and the Making of the Nuclear Age*. Stanford: Stanford University Press.
- Kant, Immanuel. 1978. *The Conflict of the Faculties*. New York: Arabis Books Inc.
- Kuhn, Thomas. 2003. *Mokslo revoliucijų struktūra*. Vilnius: Pradai.
- Norkus, Zenonas. 1990. „Makso Vėberio socialinio pažinimo metodologijos kontūrai“, *Problemos* 42.
- Popper, Karl Raimund. 1970. "Normal Science and its Dangers" in Lakatos, Imre and Musgrave, Alan (eds.) *Criticism and the Growth of Knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rasch, William. 2000. "Conflict as a Vocation: Carl Schmitt and the Possibility of the Politics", *Theory, Culture & Society* 17 (6).
- Schmitt, Carl. 1985. *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Cambridge, Massachusetts and London, England: The MIT Press.
- Schmitt, Carl. 1996. *The Concept of the Political*. Chicago: University of Chicago Press.

Schwab, George. 1985. „Introduction“ in Schmitt, Carl. 1985. *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Cambridge, Massachusetts and London, England: The MIT Press.

Science Wars: <http://members.tripod.com/ScienceWars/> Segestråle, Ullica. (ed.) 2000. *Beyond the Science Wars: The Missing Discourse about Science and Society*. New York: State University of New York Press.

Slomp, Gabriella. 2006. „Carl Schmitt's Five Arguments against the Idea of Just War“, *Cambridge Review of International Affairs*, 19 (3).

Slomp, Gabriella. 2007. „Carl Schmitt on

Friendship: Polemics and Diagnostics“, *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 10 (2).

Strong, Tracy B. 1996. „Foreword: Dimensions of the New Debate around Carl Schmitt“ in Schmitt, Carl. 1996. *The Concept of the Political*. Chicago: University of Chicago Press.

Weber, Max. [Vėberis M.] 1990. „Mokslas kaip profesinis pašaukimas“, *Problemos* (42).

Weber, Max. [Weberis M.] 1991. „Politika kaip profesinis pašaukimas“, *Politologija* 2.

КАНТ, Иммануил. 1964. *Сочинения в 6 томах*. Т. 4, Ч. 2. Москва: Мысль.

ABSTRACT

CARL SCHMITT AND JUSTIFICATION OF SCIENCE WARS

From time to time in the fields of philosophy and sociology of science the political vocabulary is employed. Certain processes, which take place in science, are described using military notions such as “conflict”, “war”, “revolution” etc. This article concentrates on question, whether the vocabulary and instruments of political theories could enable more adequate understanding of the scientific processes that are socially influenced? In order to answer the latter question, Carl Schmitt's political theory (concept of the political, friend-enemy distinction, notions of war and exception) is employed. The main objective of this article is to figure out possible benefits of the Schmitt's ideas for current discussions in the field of philosophy of social sciences and humanities.

Gauta: 2010 11 20

Pateikta spaudai: 2010 12 08

Sociologijos katedra
Socialinių mokslų fakultetas
Klaipėdos universitetas,
Minijos g. 153, LT-93185, Klaipėda
El. paštas: pk.smf@ku.lt